

УДК 373.2:005.336.2

Л. Бойко,

вихователь дошкільного підрозділу
Житомирської початкової школи № 11
Житомирської міської ради

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Природа не втратила для нас своєї величезної
цінності і як першоджерело матеріальних благ,
і як невичерпне джерело здоров'я, радості, любові
до життя і духовного багатства кожної людини.*

В.О. Сухомлинський

Анотація. Перед вихователями дошкільного закладу постає одне із головних завдань екологічного виховання – реалізація змісту освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» оновленого Базового компонента дошкільної освіти. У статті будуть розглянуті питання формування екологічної компетенції підростаючого покоління – дітей молодшого дошкільного віку (3–4 роки), що є одним з важливих завдань сьогодення; низка освітніх, виховних і розвивальних завдань, що вирішуються у процесі формування екологічної компетенції дитини.

Екологічне виховання дошкільників є актуальною проблемою сучасності, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної компетентності та культури, що впливають на поведінку та діяльність людини у природі й соціумі. Екологічне виховання молодого покоління – запорука безперервного гармонійного розвитку людської цивілізації та суспільства, становлення особистості на кожному життєвому етапі. У законах України «Про освіту» [1], «Про дошкільну освіту» [2], Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [3], Концепції розвитку екологічної освіти в Україні [4], Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) [5] відображено тенденції оновлення змісту, форм і методів екологічної освіти та виховання.

Заклад дошкільної освіти є первинною ланкою в системі безперервної екологічної освіти. Екологічна освіта – процес, який поєднує екологічне навчання, екологічне виховання, екологічний розвиток особистісних якостей і базових цінностей.

У теорії і практиці закладу увага переважно приділяється технології роботи з формування у дошкільників суб'єктивного ставлення до природи пізнавальної, естетично-моральної цінності, набуття дітьми первинних екологічних знань та організації практичної взаємодії з об'єктами природи.

У досвіді подано систему роботи педагога з формування екологічної компетентності дітей (у межах вікових можливостей), планування природо-пізнавальної та пошукової діяльності з використанням різноманітних засобів, форм і методів навчання та виховання.

Особливої уваги заслуговує дидактичний матеріал про явища й об'єкти навколишньої природи, що допоможе дітям отримати наукові знання про взаємозв'язок природи і суспільства, зрозуміти багаторічне значення природи загалом і для кожної людини зокрема, послугує формуванню еколого-доцільної поведінки.

Головною метою інноваційної діяльності є формування глибоко національної свідомості з розвиненими духовними цінностями і потребами, національною та громадською свідомістю та інтересами, створення умов для забезпечення переходу до нової гуманістично-інноваційної освіти, яка сприятиме істотному зростанню інтелектуального, духовно-морального потенціалу особистості дошкільника.

Екологічне виховання, яке тісно пов'язане з інтелектуальним розвитком дитини, торкаючись її емоційно-моральної сфери, формує ціннісні орієнтири стосовно природи, загалом визначає ставлення людини до неї.

Зміст роботи з екологічного виховання дошкільників розподілений на всі вікові групи. Щоб сформувати уявлення дітей з кожної теми, замало одних тільки занять з природи. Ці теми можуть бути висвітлені й на інших заняттях. Перспективними є плани системи екологічного виховання, формування особистості через призму екологічного виховання, засоби формування компетентності у природному середовищі, модель екологічного розвивального середовища. Система роботи вихователів із впровадження екологічної стежини «Віконечко в природу» в освітньому процесі дає приблизний зміст роботи в процесі занять, екскурсій, спостережень, бесід, прогулянок, дослідницької та продуктивної діяльності, а також читання художньої літератури, використання різних форм роботи з екологічного виховання у процесі спілкування дітей різних груп, в іграх, святах, розвагах.

Формування екологічного виховання є складовою частиною освітнього процесу. Екологічна культура в дошкільному віці формується, коли дитина ознайомлюється з особливостями навколишнього середовища. Враховуючи надзвичайну емоційну чутливість малюків, довкілля формується та сприймається дітьми як фактор існування, взаємоузгодження власних потреб і самоіснування. Формуючи гуманне ставлення до природи, важливо, на мою думку, виходити із такого: «Життя без природи неможливе. І це – аксіома буття».

Психолого-педагогічний напрям припускає створення сприятливих умов відповідно до життя в природничому середовищі.

Реалізація прав дитини включає такі права: на життя; на чисту воду, дихати чистим повітрям; на екологічно чисту їжу; не завдавати шкоди природі; любити та берегти її.

Законодавче забезпечення:

1) Конституція України від 28 червня 1996 р.: ст. 14 «Земля – це основне національне багатство, яке знаходиться під охороною держави»; ст. 16 «Забезпечення екології та екологічної рівноваги»; ст. 50 «Кожному гарантується право вільного доступу до інформації зі стану навколишнього середовища»; ст. 60 «Кожен зобов'язаний не завдавати шкоди природі, відшкодовувати заподіяні збитки» [6];

2) Конвенція ООН про права дитини 1989 р. [7];

3) Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України від 19 листопада 1992 р. [8];

4) Про заходи щодо забезпечення захисту і прав законних інтересів дітей: указ Президента України від 5 травня 2008 р. [9] тощо.

Мною були вивчені й обґрунтовані нові форми та методи в організації екологічної діяльності дітей молодшого дошкільного віку (3–4 роки життя). Можна стверджувати, що заняття з екологічного виховання на основі відеоматеріалів, новітніх форм та методів розширюють екологічне світорозуміння дітей, сприяють збагаченню їхнього емоційно-ціннісного розвитку, підвищують рівень реалістичних уявлень про явища природи, а також формують у кожної дитини ексцентричне мислення як прояви розуміння самоцінності природи та усвідомлення себе як її частини; закріплюють уявлення про охоронну діяльність як свого краю, так і всієї країни. Вважаю, що формування екологічної компетентності дитини може проходити як в спеціально організованих умовах, так і в повсякденній роботі з дітьми. У роботі дітей гуртка «Віконечко у природу» відбулися істотні особисті зміни: діти стали більш активними, ініціативними в іграх, здібними до ухвалення самостійного рішення, у них розвинулись вміння експериментувати, самостійно працювати з об'єктами, синтезувати знання не тільки як доступну для засвоєння інформацію, а й як оцінку оточуючого світу; з'явилася упевненість в собі, а також відчуття задоволення від колективної екологічної діяльності.

У процесі екологічної діяльності на основі нових форм та методів, системи планування, проєктної діяльності педагога досягнуто значних результатів у формуванні інноваційної особистості дитини, виявленні її творчих здібностей та обдарувань.

Методологічна основа виховання у дітей ставлення до природи як до пізнавальної, морально-естетичної цінності обґрунтована результатами психолого-педагогічних та багаторічних авторських досліджень.

Виходячи з актуальності означеної проблеми, мною опрацьовано низку наукових робіт: «Формування основ екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку у процесі діяльності на екологічній стежині» (Вакуленко О. Л.) [10]; «Виховання екологічної культури дошкільників», «Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника» та

«Виховання екологічної культури дошкільників» [11–13] (Плохій З. П.), «Практична екологія для дітей» (Лисенко Н. В.) [14], «Технологія естетико-екологічного виховання» (Тарасенко Г. С.) [15], інших авторів [16–19], а також передовий педагогічний досвід вихователів міста Житомира.

Впровадження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція) передбачає гармонійний та різнобічний розвиток дошкільника, формування його особистості, формування екологічної компетентності [20].

У змісті освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» чітко визначені завдання:

- формування елементів екологічної вихованості;
- розвиток у дитини позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля;
- формування реалістичних уявлень про явища природи, практичних умінь;
- формування дбайливого ставлення до її компонентів, що і підтверджує актуальність проблеми екологічного виховання.

Працюючи над проблемою формування у дошкільників екологічного світорозуміння, поставила перед собою такі пріоритети:

- розвивати у дітей естетичне відчуття світу природи, емоційно-чуттєву сферу особистості як одного з компонентів екологічної культури;
- використовувати у навчально-виховному процесі усну народну творчість, твори художньої літератури про дбайливе ставлення до природного оточення;
- включати батьків, громадськість у процес екологічного виховання дошкільників, формувати єдине еколого-розвивальне середовище;
- стимулювати допитливість та зацікавленість дітей у пізнанні природи;
- формувати навичку культурної поведінки в довкіллі; позитивний досвід взаємодії дитини з оточуючим світом, уміння і навичку практичної екологічно зорієнтованої діяльності; активну морально-екологічну позицію особистості щодо оточуючого світу.

Формування свідомого ставлення до природи має ґрунтуватися на поетапному розвитку понять. Кожний етап має реалізовуватися в певній віковий період життя дитини з урахуванням її вікових особливостей.

Гурткова робота в закладі дошкільної освіти стає дедалі популярнішою та є невід’ємною частиною освітнього процесу.

Мета гуртка:

- збагачувати естетичні враження, розвивати інтерес до природного оточення;
- зближувати дітей зі світом об’єктів та явищ, серед яких вони перебувають щодня;
- розвивати сенсорні відчуття та збагачувати чуттєвий досвід;
- сприяти розвитку мислення і мовлення, формуванню системи початкових знань про доступні об’єкти та явища природи;

- розкривати можливості для самостійного застосування набутих знань у грі, праці, нескладному експериментуванні;
- сприяти формуванню моральних почуттів;
- формувати потребу у дбайливому ставленні до природи.

Складений календарний та перспективний план роботи гуртка. У календарно-тематичному плані зазначені теми, визначені програмові завдання, обладнання, дидактичні матеріали (схематично), хід кожного заняття. Гурткову роботу здійснюють у другій половині дня. Наповнюваність гуртка становить 10 – 12 дітей.

У роботі гуртка найбільше застосовують компоненти ігрової, пошуково-дослідницької діяльності дітей та роботи на екологічній стежині для формування їхньої екологічної культури. Для формування екологічного мислення та активізації пізнавальної діяльності використовують:

- 1) елементи драматизації, ігри-медитації;
- 2) вправи ТРВЗ;
- 3) дидактичні ігри: «Екологічне лото», «Добре – погано», «Коли це буває?», «Повітряні кульки» та ін.;
- 4) дослідну роботу;
- 5) розв'язання проблемних ситуацій;
- 6) енциклопедичний довідник.

У гуртковій роботі з дітьми ставлю перед собою такі завдання:

- розуміти, що природа може існувати без людини, а людина без природничого середовища – ні;
- усвідомлювати себе частиною природи;
- розуміти, що у природі все взаємопов'язане;
- ставитися з позитивними емоціями до навколишнього;
- розуміти неповторну красу природи в усі пори року;
- ощадливо ставитися до природи і всього живого в ній;
- усвідомлювати, що здоров'я залежить від якості довкілля;
- усвідомлювати важливість знати правила поведінки у природі і дотримуватись їх;
- вчити експериментувати, досліджувати, спостерігати все цікаве у природі тощо.

Висновки. Формування екологічної компетентності підростаючого покоління – одне з найважливіших завдань сьогодення. Виховання у дітей молодшого дошкільного віку відповідального ставлення до природи – складний і довготривалий процес. Його результатом має бути не лише оволодіння відповідними знаннями та вміннями, а й розвиток уміння і бажання активно захищати, покращувати навколишнє природне середовище.

Важливу роль відіграє рівень сформованості первинних екологічних понять, що визначаються ступенем вираженості їхніх динамічних проявів: достовірністю, узагальненістю, усвідомленістю.

У процесі формування екологічної компетентності дитини молодшого дошкільного віку (3–4 роки) вирішується низка освітніх, виховних і розвивальних завдань:

- розвиток потреби дитини у спілкуванні з природою;
- розвиток умінь приймати відповідальне рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно-правильної поведінки;
- засвоєння народних традиційних взаємовідносин людини з природою та кращих досягнень світової практики;
- виховання ощадливого ставлення до власного здоров'я;
- орієнтування в найближчому середовищі природи;
- усвідомлення життєво важливих потреб живих істот в умовах існування.

Список використаних джерел та літератури

1. Про освіту : закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Про дошкільну освіту : закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 49. С. 259.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.
4. Концепція розвитку екологічної освіти в Україні : затверджена рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2001 р. № 13/6-19. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. № 7, квітень 2002 р.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. *Дошкільне виховання*. 1994. № 2.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Конвенція про права дитини (ООН, 1989 р.). URL: www.rada.gov.ua.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/280112/find?text=%EC%E5%E4%E8%F7%ED%B3+%EF%EE%F1%EB%F3%E3%E8>.
9. Про заходи щодо забезпечення захисту і прав законних інтересів дітей : указ Президента України від 5 травня 2008 р. *Урядовий кур'єр*. 2008. 14 трав. Вкл. С. 4–6.
10. Вакуленко О. Л. Формування основ екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку у процесі діяльності на екологічній стежині. URL: <https://www.psyh.kiev.ua/>.

11. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу (інноваційні підходи). *Дошкільне виховання*. 2010. № 7. С. 6–10.
12. Плохій З. Виховання екологічної культури дошкільників : навч. посібник. Київ: Вища школа, 1993. 255 с.
13. Плохій З. Екологічне світобачення дошкільнят. *Дитячий садок*. 2009. № 27 (507).
14. Лисенко Н. В. Практична екологія для дітей. Івано-Франківськ : Сіверсія, 1999.
15. Тарасенко Г. С. Технологія естетико-екологічного виховання. Київ : Рута, 2000. 208 с.
16. Беленька Г., Науменко Т., Половіна О. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік : навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2013.
17. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу. *Дошкільне виховання*. 2001. № 10. С. 16–19.
18. Потін А. Ф., Медвідь В. Г. Екологія : основи теорії і практики : навч. посібник. Львів : Новий світ–2000; Магнолія Плюс, 2003.
19. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1993.
20. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) / науковий керівник А. М. Богуш. Київ, 2012.